

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ КОНКУРЕНЦІЇ ТА МОНОПОЛІЗАЦІЇ НА ВІТЧИЗНЯНОМУ СТРАХОВОМУ РИНКУ

©2019 ВРЕМЕНКО Л. В., ДЕРКАЧ К. І.

УДК 368.91.009.12

JEL: G22

Временко Л. В., Деркач К. І. Сучасні тенденції розвитку конкуренції та монополізації на вітчизняному страховому ринку

Мета статті полягає в дослідженні сучасного стану, існуючих тенденцій щодо конкуренції та монополізації на вітчизняному страховому ринку. Представлено результати проведеного аналізу конкуренції та монополізації вітчизняного ринку з видів страхування, інших, ніж страхування життя, та питомої ваги окремих видів ризикового страхування на основі надходжень валових страхових премій як основного показника діяльності страхової компанії. Визначено, що концентрація ринку страхування іншого, ніж страхування життя, помірна, оскільки на ТОП 20 компаній припадало 50% зібраних страхових премій у 2017 р., проте страховий ринок України має тенденцію до укрупнення, а, відповідно, і до монополізації. Розглянуто проблеми, які виникають при проведенні аналізу за рівнем концентрації страхового ринку. Запропоновано авторський підхід до класифікації страхових компаній за видами страхування з огляду отриманих страхових премій. Перспективи подальших досліджень лежать у розробці методичних рекомендацій щодо оцінки конкурентного середовища страхового ринку з обґрунтуванням бази розрахунку за окремими його сегментами.

Ключові слова: конкуренція, монополізація, концентрація, страховий ринок, укрупнення.

DOI: <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2019-3-358-364>

Рис.: 5. **Табл.:** 2. **Формул.:** 2. **Бібл.:** 12.

Временко Людмила Василівна – кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри фінансів та кредиту, Харківський національний університет будівництва та архітектури (вул. Сумська, 40, Харків, 61000, Україна)

E-mail: l.vremenko@gmail.com

Деркач Катерина Ігорівна – магістрант кафедри фінансів та кредиту, Харківський національний університет будівництва та архітектури (вул. Сумська, 40, Харків, 61000, Україна)

E-mail: kate.derkach1996@gmail.com

УДК 368.91.009.12

JEL: G22

Временко Л. В., Деркач Е. И. Современные тенденции развития конкуренции и монополизации на отечественном страховом рынке

Цель статьи заключается в исследовании современного состояния, существующих тенденций в конкуренции и монополизации на отечественном страховом рынке. Представлены результаты проведенного анализа конкуренции и монополизации отечественного рынка по видам страхования, иным, чем страхование жизни, и удельного веса отдельных видов рискованного страхования на основе поступлений страховых премий как основного показателя деятельности страховой компании. Определено, что концентрация рынка страхования иного, чем страхование жизни, умеренная, поскольку на ТОП 20 компаний приходилось 50% собранных страховых премий в 2017 г., однако страховой рынок Украины имеет тенденцию к укрупнению, а, соответственно, и к монополизации. Рассмотрены проблемы, возникающие при проведении анализа по уровню концентрации страхового рынка. Предложен авторский подход к классификации страховых компаний по видам страхования с учетом полученных страховых премий. Перспективы дальнейших исследований лежат в разработке методических рекомендаций по оценке конкурентной среды страхового рынка с обоснованием базы расчета по отдельным его сегментам.

Ключевые слова: конкуренция, монополизация, концентрация, страховой рынок, укрупнение.

Рис.: 5. **Табл.:** 2. **Формул.:** 2. **Библ.:** 12.

Временко Людмила Васильевна – кандидат экономических наук, доцент, доцент кафедры финансов и кредита, Харьковский национальный университет строительства и архитектуры (ул. Сумская, 40, Харьков, 61000, Украина)

E-mail: l.vremenko@gmail.com

Деркач Екатерина Игоревна – магистрант кафедры финансов и кредита, Харьковский национальный университет строительства и архитектуры (ул. Сумская, 40, Харьков, 61000, Украина)

E-mail: kate.derkach1996@gmail.com

UDC 368.91.009.12

JEL: G22

Vremenko L. V., Derkach K. I. The Modern Tendencies of Development of Competition and Monopolization in the National Insurance Market

The article is aimed at researching the current status, the existing tendencies in competition and monopolization in the national insurance market. The article presents results of the carried out analysis of competition and monopolization of the national market by types of insurance, other than life insurance, and the specific weight of certain types of risk insurance on the basis of insurance premiums income as the main indicator of performance of insurance company. It is defined that the concentration of insurance market of other type than life insurance is moderate, as the TOP 20 companies accounted for 50% of the premiums collected in 2017, but the insurance market of Ukraine tends to be enlarged, and, accordingly, monopolized. Problems arising during the analysis on the level of concentration of the insurance market are considered. The authors' own approach to classification of insurance companies by types of insurance taking into view the received insurance premiums is proposed. Prospects for further research are development of methodological recommendations concerning evaluation of the competitive environment of the insurance market with the substantiation of the calculation base for its individual segments.

Keywords: competition, monopolization, concentration, insurance market, consolidation.

Fig.: 5. **Tabl.:** 2. **Formulae:** 2. **Bibl.:** 12.

Vremenko Liudmyla V. – PhD (Economics), Associate Professor, Associate Professor of the Department of Finance and Credit, Kharkiv National University of Construction Engineering and Architecture (40 Sumska Str., Kharkiv, 61000, Ukraine)

E-mail: l.vremenko@gmail.com

Derkach Kateryna I. – Graduate Student of the Department of Finance and Credit, Kharkiv National University of Construction Engineering and Architecture (40 Sumska Str., Kharkiv, 61000, Ukraine)

E-mail: kate.derkach1996@gmail.com

Чверть століття минуло з часу створення вільного, конкурентного вітчизняного страхового ринку. Це фактично час одного покоління людей, які будують і розвивають цей ринок. Наслідком сучасних ринкових реалій є посилення конкуренції між страховиками, активізується діяльність регулятора та, насамперед, нагляд, з точки зору керівних принципів або з точки зору рекомендацій. Економічна реальність змушує державні регуляторні органи, страхові організації та фахівців страхової галузі аналізувати те, що відбувається зараз на страховому ринку, та обговорювати, як діяти в майбутньому.

Ряд досліджень, проведених вітчизняними вченими, такими як Бойко Л. О. [2], Временко Л. В. [3] Гаманкова О. О. [4], Зоря С. П. [5], Пономарьова О. Б. [8], Шірінян Л. В. [11], Шолойко А. С. [12], доводить, що в цілому український страховий ринок є конкурентним. Разом з тим, дослідження сучасного стану конкуренції, тенденцій та перспектив її розвитку на страховому ринку є затребуваними.

Діюче законодавство про захист економічної конкуренції [9] дає визначення поняття монополізація, яке означає досягнення суб'єктом господарювання монопольного (домінуючого) становища на ринку товару, підтримання або посилення цього становища, а концентрація визначається як набуття безпосередньо або через інших осіб контролю одним або кількома суб'єктами господарювання над одним або кількома суб'єктами господарювання чи частинами суб'єктів господарювання.

Монопольне (домінуюче) становище на ринку може бути визнано і стосовно кожного з кількох суб'єктів господарювання за умови, що сукупна частка на ринку товару не більше, ніж трьох таких суб'єктів перевищує 50% і при цьому вони займають перші три місця на ринку цього товару за їх індивідуальною часткою. Це ж стосується і випадку, коли сукупна частка на ринку не більше п'яти суб'єктів господарювання перевищує 70%, і при цьому вони не доведуть, що між ними існує конкуренція [1].

За даними досліджень звітів Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг (Нацкомфінпослуг), було виявлено, що в Україні за аналізований період монопольне становище не було зафіксовано, тобто страховий ринок України можна назвати конкурентоспроможним.

Кількість страхових компаній (СК) України на 30.09.2018 р. становила 285, переважна частина з них представлена страховими компаніями з ризикових видів страхування (non-Life – 89%), відповідно на компанії зі страхування життя (Life) припадає лише 11%. Ринок страхування життя становить лише 7,8% страхового ринку України за валовими страховими преміями. Концентрація ринку страхування життя досить висока, оскільки на ТОП 20 компаній зі страхування життя припадало 99,5% зібраних страхових платежів у 2016 р. [12]. За 9 місяців 2018 р. фактично на страхово-

му ринку основну частку валових страхових премій – 98,0% – акумулюють 100 СК «non-Life» (39,4% усіх СК «non-Life») та 96,7% – 10 СК «Life» (32,3% всіх СК «Life»). Дані свідчать, що на ринку видів страхування інших, ніж страхування життя, мав місце значний рівень конкуренції, у той час як на ринку страхування життя наявна помірна монополізація [6].

З урахуванням того, що значна частина валових страхових премій (платежів) акумулюється у сфері страхування «non-Life», авторами здійснено дослідження сучасного стану, існуючих тенденцій щодо конкуренції та монополізації саме в цій галузі страхування. Для аналізу монополізації страхового ринку використано показники діяльності з видів страхування, інших, ніж страхування життя за 2013–2017 рр., які щорічно оприлюднює Нацкомфінпослуг. На основі даних Нацкомфінпослуг здійснено аналіз питомої ваги кожного виду страхування іншого, ніж страхування життя. Аналіз проводився на основі валових надходжень страхових премій, як основний показник діяльності страхової компанії.

Аналіз показав, що найбільш значущими видами страхування, які мають питому вагу більше 5%, є 10 видів страхування: медичне страхування (безперервне страхування здоров'я); страхування наземного транспорту (крім залізничного); страхування вантажів та багажу (вантажобагажу); страхування від вогневих ризиків та ризиків стихійних явищ; страхування майна; страхування відповідальності перед третіми особами; страхування фінансових ризиків; авіаційне страхування цивільної авіації; страхування цивільної відповідальності власників транспортних засобів (за внутрішніми договорами); страхування цивільної відповідальності власників транспортних засобів (за міжнародними договорами).

Із зазначених вище видів для подальшого аналізу було обрано 5 видів, за якими була оприлюднена інформація на сайті Форіншурер: страхування, що дозволяє здійснити аналіз:

1. Медичне страхування (безперервне страхування здоров'я).
2. Страхування наземного транспорту (крім залізничного).
3. Страхування від вогневих ризиків та ризиків стихійних явищ.
4. Страхування майна.
5. Страхування цивільної відповідальності власників транспортних засобів (за внутрішніми та міжнародними договорами).

За кожним обраним видом страхування було відібрано ТОП 20 страхових компаній за валовими страховими преміями з певного виду страхування (пріоритетним для вибору був 2017 р.), які надали інформацію порталу Форіншурер: страхування [10] про валові премії за 2015–2017 рр. Усі компанії за сумою отриманих валових страхових премій були розмежовані на 4 групи:

- 1) більше 100 млн грн – великі;
- 2) 50–100 млн грн – середні;
- 3) менше 50 млн грн – малі;
- 4) інші (компанії, які не надають дані Форіншурер: страхування).

Результати дослідження наведені на рис. 1–рис. 5 відповідно за кожним обраним видом страхування.

За медичним страхуванням (див. рис. 1) з огляду 20 відібраних компаній за 2015–2017 рр. виявлено, що відбувається збільшення великих страхових компаній протягом аналізованого періоду: у 2015 р. їх питома вага складала 37,6%, а у 2017 р. досягла 55% ринку. Дослідження зі страхування наземного транспорту (крім залізничного) (див. рис. 2) показало, що аналогічно з попереднім видом страхування спостерігається укрупнення ринку.

Своєю чергою, рис. 3 демонструє зміни в структурі СК зі страхування від вогневих ризиків та ризиків стихійних явищ за 2015–2017 рр., де найбільшу частку займають інші страхові компанії. Таким чином, для ТОП 20 компаній цей вид діяльності не є провідним, хоча за аналізований період кількість ве-

ликих компаній у структурі помітно збільшилась. СК, які впроваджують страхування майна (див. рис. 4), демонструють аналогічну тенденцію з попереднім видом страхування, де лівову частку займають інші страхові компанії, чия частка за аналізований період скоротилася лише на 7%.

На рис. 5 наведено результати розрахунків з обов'язкового виду страхування, який був обраний для аналізу – страхування цивільної відповідальності власників транспортних засобів з огляду 20 відібраних компаній за 2015–2017 рр. Як видно з рис. 5, основну частку премій поділяють між собою великі та інші страхові компанії (у 2017 р. показники взагалі майже однакові). Кількість середніх компаній має тенденцію до зниження, їх питома вага скоротилася майже на 7% за аналізований період. Цікавим фактом є те, що починаючи з 2016 р. відсутні малі страхові компанії та, судячи з результатів аналізу, одна компанія перейшла в ранг великих, а друга – середніх.

Для повноти картини необхідно провести оцінку концентрації страхового ринку шляхом аналізу мікроекономічних, галузевих, регуляторних і макроекономічних аспектів. Це завдання можна вирішити

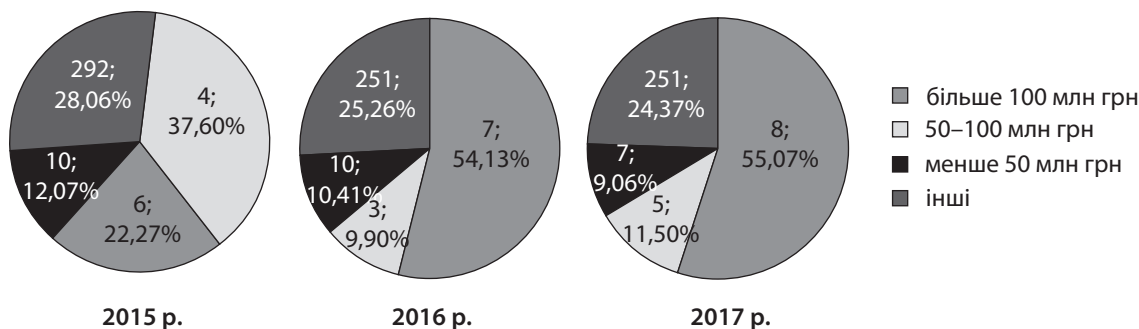

Рис. 1. Кількість (перший показник) та частка страхових компаній за обсягом страхових премій з медичного страхування, 2015–2017 рр.

Джерело: сформовано на основі розрахунків за даними [6].

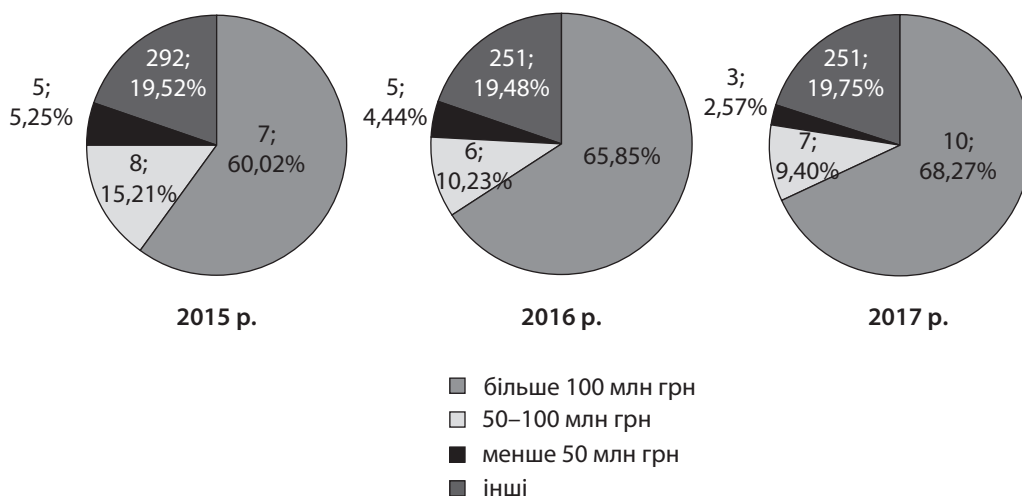

Рис. 2. Кількість (перший показник) та частка страхових компаній за обсягом страхових премій зі страхування наземного транспорту (крім залізничного), 2015–2017 рр.

Джерело: сформовано на основі розрахунків за даними [6].

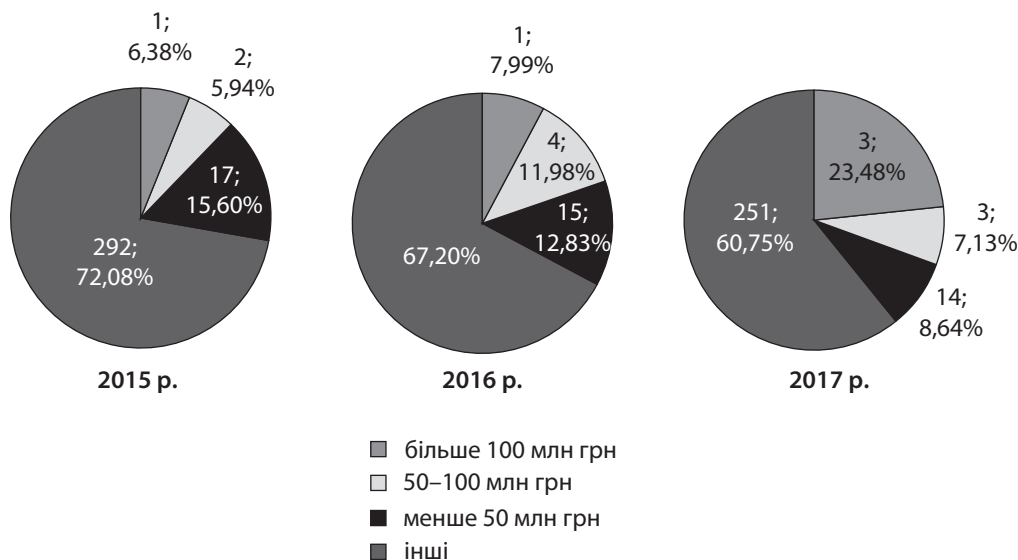

Рис. 3. Кількість (перший показник) та частка страхових компаній за обсягом страхових премій зі страхування від вогневих ризиків та ризиків стихійних явищ, 2015–2017 рр.

Джерело: сформовано на основі розрахунків за даними [6].

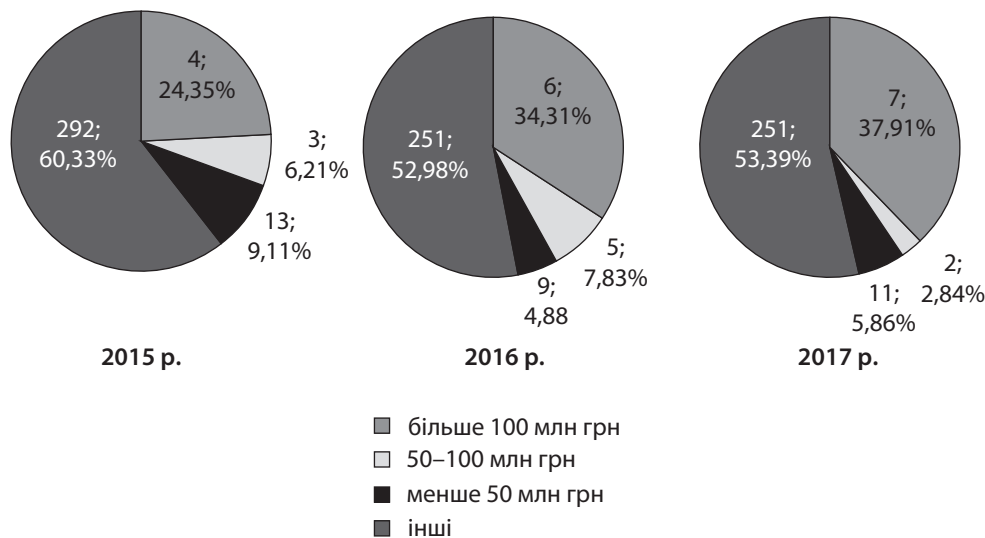

Рис. 4. Кількість (перший показник) та частка страхових компаній за обсягом страхових премій зі страхування майна, 2015–2017 рр.

Джерело: сформовано на основі розрахунків за даними [6].

лише на базі комплексного системного аналізу показників діяльності страхових компаній на вітчизняному ринку, що включає розрахунок і виявлення тенденцій по показниках концентрації та монополізації страхового ринку. Важливим також є дослідження ряду методів, що використовуються страховими компаніями для збереження чи покращення своєї конкурентоспроможності [8].

Коефіцієнт концентрації (1) дорівнює сумі відповідних питомих часток валових премій страховиків. Розрахунок проводився за кожним обраним видом страхування за ТОП 20 компаніями за 2015–2017 рр. за даними Форіншурер: страхування [10].

$$CR(m) = \sum_{k=1}^m O_k, \quad (1)$$

де $CR(m)$ – коефіцієнт концентрації m найбільших учасників ринку;

O_k – частка k -того великого учасника ринку;

m – кількість учасників.

Виходячи з розрахунків, наведених у табл. 1, можемо зробити висновок, що майже в усіх аналізованих видах страхування ТОП 20 компаній займають більше 50% ринку, і тенденція є до збільшення їх ваги. Таким чином, видно, що кожний обраний вид, окрім страхування наземного транспор-

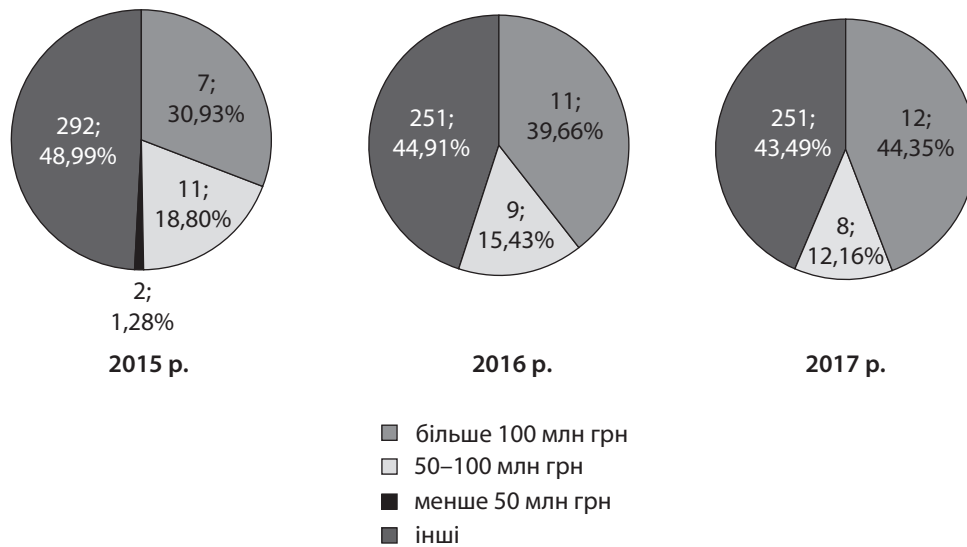

Рис. 5. Кількість (перший показник) та частка страхових компаній за обсягом страхових премій з обов'язкового страхування цивільної відповідальності власників транспортних засобів, 2015–2017 рр.

Джерело: сформовано на основі розрахунків за даними [6].

Таблиця 1

Значення показника ринкової конкуренції за обраними видами страхування за 2015–2017 рр., %

Вид страхування	Рік		
	2015	2016	2017
Медичне страхування	71,94	74,44	75,63
Страхування наземного транспорту (крім залізничного)	80,48	80,52	80,25
Страхування від вогневих ризиків та ризиків стихійних явищ	27,92	32,80	39,25
Страхування майна	39,67	47,02	46,61
Страхування цивільної відповідальності власників транспортних засобів	51,01	55,09	56,51

Джерело: сформовано авторами на основі попередніх розрахунків.

ту (крім залізничного), має тенденцію до зростання, і вона є більш-менш пропорційною.

Другий показник – індекс Герфіндаля – Гіршмана (Херфіндаля – Хіршмана). На даний момент думки науковців розділилися, і значна кількість, такі як Шірінян Л. В. [11], Гаманкова О. О. [4], Бойко Л. О. [2], Временко Л. В. [3] та ін., використовують назву індексу як Герфіндаля – Гіршмана, але, наприклад, Національний банк України [7] у своїх виданнях визначає його як індекс Херфіндаля – Хіршмана. З огляду на англійську алітерацію це абсолютно вірно, але, беручи до уваги, що Альберт Отто Гіршман народився в Берліні (Німеччина), то його прізвище має починатися з літери «Г», але, з іншого боку, він півжиття прожив у США, і наукове визнання здобув саме там. Тому можемо припустити, що саме через це деякі науковці визначають його прізвище як Хіршман.

У роботі будемо притримуватись думки, що коректна назва – індекс Герфіндаля – Гіршмана (2) – показує вплив великих компаній на стан ринку. На відміну від попереднього показника він характеризує не

частку ринку, котра контролюється декількома найбільшими компаніями, а розподіл ринкової влади між усіма суб'єктами даного ринку [4].

$$HNI = \sum_{k=1}^m O_k^2, \quad (2)$$

де HNI – індекс Герфіндаля – Гіршмана;
 O_k – частка k -го великого учасника ринку;
 m – кількість великих учасників.

Для оцінки рівня концентрації використовують діапазони [4]:

- 1) $HNI < 1000$ – ринок оцінюється як неконцентрований;
- 2) $1000 < HNI < 1800$ – ринок оцінюється як помірно концентрований;
- 3) $HNI > 1800$ – ринок оцінюється як висококонцентрований.

На основі розрахунків, наведених у *табл. 2*, можемо зробити висновок, що протягом 2015–2017 рр. в Україні за медичним страхуванням і страхуванням наземного транспорту (крім залізничного) ринок оцінюється як помірно концентрований, а за рештою

Значення індексу Герфіндаля – Гіршмана за обраними видами страхування за 2015–2017 рр.

Вид страхування	Рік		
	2015	2016	2017
Медичне страхування	483,56	507,36	474,07
Страхування наземного транспорту (крім залізничного)	710,59	719,41	695,61
Страхування від вогневих ризиків та ризиків стихійних явищ	79,51	115,48	310,74
Страхування майна	113,82	246,03	261,17
Страхування цивільної відповідальності власників транспортних засобів	182,01	187,51	206,96

Джерело: сформовано авторами на основі попередніх розрахунків.

видів – високо концентрований. Важливо зауважити, що показники мають тенденцію до зниження.

Також, для якісного порівняння страхової компанії та визначення її місця на страховому ринку доцільно використовувати рейтинги. В Україні відсутні подібні рейтингові списки, які надавали б повну інформацію, яка б, своєю чергою, дозволяла проаналізувати надійність та конкурентоспроможність обраної компанії. На сьогодні лише 5 товариств з обмеженою відповідальністю є уповноваженими рейтинговими агентствами, що включені до Державного реєстру уповноважених рейтингових агентств в Україні, але вони майже не проводять дослідження вітчизняного страхового ринку, в основному це контрактні рейтинги за угодами зі страховими компаніями. Єдиний портал, який оприлюднює хоча б якусь інформацію, це Форіншурер: страхування, але це просте ранжування тільки тих компаній, які добровільно надали показники своєї діяльності.

Досвід зарубіжних країн показує, що адекватна оцінка стану страхового ринку можлива лише за наявності декількох незалежних рейтингів. Загальновідомими рейтинговими агентствами є такі, як Standard & Poor's, A. M. Best, Duff & Phelps, Moody's та Weiss Research. Кожний з рейтингів цих агентств складається за унікальною методикою.

ВИСНОВКИ

Підсумовуючи, підкреслимо, що конкуренція в галузі страхування в Україні характеризується посиленою інтенсивністю. Страховий ринок України має тенденцію до укрупнення, а, відповідно, і до монополізації. На даний момент він оцінюється як конкурентоспроможний, але потребує регулярного аналізу з метою запобігання неконтрольованих ситуацій у майбутньому, адже показує стрімкі тенденції до збільшення великих страховиків на ринку. Страховий ринок України є концентрованим, про що свідчать вищезазначені розрахунки – з 254 діючих компаній з ризикових видів страхування більше 50% питомої ваги мають ТОП 20 компаній, і цей показник зростає. Також значення індексу Герфіндаля – Гіршмана показав, що страховий ринок висококонцентрова-

ний, проте відсутність розгорнутої офіційної інформації стосовно діяльності кожної страхової компанії за окремими видами страхування не дає можливості провести ґрунтовні дослідження, та завжди буде викликати певні сумніви. Важливо також вирішити проблему з відсутністю належних рейтингових оцінок фінансової стійкості страховиків в Україні – це надало б можливості розумного вибору страхової компанії споживачем, а страховиків змусило б конкурувати. Для підтримання конкуренції необхідно здійснювати ефективну державну політику шляхом ініціювання прийняття законопроектів, які забезпечать розвиток, підтримку, захист економічної конкуренції та змусять страховиків розвиватися. А споживачі, відповідно, отримають якісні страхові послуги за більш низьку ціну. ■

ЛІТЕРАТУРА

- 1. Андрійчук В. Г.** Економіка підприємств агропромислового комплексу : підручник. Київ : КНЕУ, 2013. 779 с.
- 2. Бойко Л. О.** Ступінь монополізації страхового ринку України та його вплив на основні показники діяльності. *Вісник соціально-економічних досліджень*. 2011. № 2. С. 163–168.
- 3. Временко Л. В., Мужилівський В. В.** Конкуренція та монополізація у галузі недержавного обов'язкового страхування в Україні. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія «Економіка»*. 2013. Вип. 135. С. 8–11.
- 4. Гаманкова О. О.** Ринок страхових послуг України: теорія, методологія, практика : монографія. Київ : КНЕУ, 2009. 283 с.
- 5. Зоря С. П.** Особливості конкуренції на страховому ринку України. *Актуальні проблеми економіки*. 2016. № 4. С. 274–279.
- 6.** Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг (Нацкомфінпослуг). URL: <https://www.nfp.gov.ua/>
- 7.** Національний банк України. URL: https://bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=123332
- 8. Пономарьова О. Б., Перетятко А. В., Дегтярьова С. С.** Аналіз конкурентоспроможності страхових компаній України. *Молодий вчений*. 2016. № 12. С. 843–846. URL: <http://molodyvcheny.in.ua/files/journal/2016/12/202.pdf>

9. Закон України «Про захист економічної конкуренції» від 11 січня 2001 р. № 2210-III. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2210-14>

10. Форіншурер: страхування. URL: <https://forinsurer.com/>

11. Шірінян Л. В., Шірінян А. С. Конкурентоспроможність страхового ринку України в сучасних умовах. *Економіка України*. 2011. № 7. С. 37–48.

12. Шолойко А. С. Ринок страхування життя в Україні та його інфраструктура. *Інвестиції: практика та досвід*. 2018. № 5. С. 32–36.

REFERENCES

Andriichuk, V. H. *Ekonomika pidpriemstv ahropromyslovoho kompleksu* [Economy of enterprises of the agro-industrial complex]. Kyiv: KNEU, 2013.

Boiko, L. O. "Stupin monopolizatsii strakhovoho rynku Ukrainy ta yoho vplyv na osnovni pokaznyky diialnosti" [The degree of monopolization of the Ukrainian insurance market and its impact on key performance indicators]. *Visnyk sotsialno-ekonomichnykh doslidzhen*, no. 2 (2011): 163-168.

"Forinshurer: strakhuvannia" [Forenschur: insurance]. <https://forinsurer.com/>

Hamankova, O. O. *Rynok strakhovykh posluh Ukrainy: teoriia, metodolohiia, praktyka* [Market of insurance services of Ukraine: theory, methodology, practice]. Kyiv: KNEU, 2009.

[Legal Act of Ukraine] (2001). <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2210-14>

Natsionalna komisiia, shcho zdiisniue derzhavne rehulivannia u sferi rynkiv finansovykh posluh (Natskomfinposluh). <https://www.nfp.gov.ua/>

Natsionalnyi bank Ukrainy. https://bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=123332

Ponomaryova, O. B., Peretiak, A. V., and Dehtiarova, S. S. "Analiz konkurentospromozhnosti strakhovykh kompanii Ukrainy" [Analysis of the competitiveness of Ukrainian insurance companies]. *Molody vcheny*. 2016. <http://molodyvcheny.in.ua/files/journal/2016/12/202.pdf>

Shirinian, L. V., and Shirinian, A. S. "Konkurentospromozhnist strakhovoho rynku Ukrainy v suchasnykh umovakh" [Competitiveness of the insurance market of Ukraine in modern conditions]. *Ekonomika Ukrainy*, no. 7 (2011): 37-48.

Sholoiko, A. S. "Rynok strakhuvannia zhyttia v Ukraini ta yoho infrastruktura" [Life insurance market in Ukraine and its infrastructure]. *Investysii: praktyka ta dosvid*, no. 5 (2018): 32-36.

Vremenko, L. V., and Muzhylyvskiy, V. V. "Konkurentsia ta monopolizatsiia u haluzi nederzhavnogo oboviazkovo strakhuvannia v Ukraini" [Competition and monopolization in the field of non-state compulsory insurance in Ukraine]. *Visnyk Kyivskoho natsionalnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka. Seriia «Ekonomika»*, no. 135 (2013): 8-11.

Zoria, S. P. "Osoblyvosti konkurentsii na strakhovomu rynku Ukrainy" [Features of competition in the insurance market of Ukraine]. *Aktualni problemy ekonomiky*, no. 4 (2016): 274-279.